

Çeviri

Gönderim Tarihi: 22.11.2022

Kabul Tarihi: 08.05.2023

Yayın Tarihi: 23.06.2023

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2023, 3(1): 158-164

Translation

Received Date: 22.11.2022

Accepted Date: 08.05.2023

Published Date: 23.06.2023

DOI Number: 10.59902/yazit.1208832

UMER İPÇİ'NİN "GAZİ MANSUR" POEMASINA DAİR*

About Umer İpçi's "Gazi Mansur" Poem

İsmail Asanođlu KERİM

Çeviren: Seher MAŞKARAOđLU*

ÖZ

Kırım Tatar Sovyet edebiyatının en tanınmış temsilcilerinden olan Umer İpçi (Alkeday), 1897 yılında Bahçesaray'da dünyaya gelmiştir. 1911 yılında Tavdair köyündeki okulda ilköğrenimine başlamıştır. 1914 yılında Ufa'ya gidip oradaki Galiya medresesinde öğrenimine devam etmiştir. 1917'de Kırım'a dönüp birkaç yıl öğretmenlik yapmış ve o devirdeki sanatıyla Kırım Tatar Milli hükümetini överek halkı birlik ve milli özgürlüğe çağırmıştır. 1923 yılından 1928 yılına kadar Kırım Devlet Tiyatrosunda aktör, rejisör ve direktör görevlerinde bulunmuştur. Aynı zamanda *Yeni Dünya* gazetesinde çalışmıştır. Umer İpçi'nin "Medrese" adlı ilk şiiri 1915 yılında yazılmıştır. Çok çeşitli sanat eserlerine sahip olan Umer İpçi; şiir, nesir ve dram eserleri yazmıştır. 1920-1930 yılları arasında on yedi özgün kitabı ve birçok edebî tercümesi yayımlanmıştır. *Faişe* (1924), *Alim* (1925), *Nenkecan Hanım* (1926), *Şain Girey* (1929) gibi piyeslerinde halkının farklı zamanlardaki yaşayışını ve tarihi olaylarını yetenekli bir kalem gücüyle göstermiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra, Umer İpçi'nin *İkâyeler* (1972) kitabı yayımlanmıştır. Onun birçok eseri *Edebiyat Hrestomatiyası* (1971) kitabına alınmış ve *Yıldız* dergisinin sayfalarında basılmıştır. Umer İpçi'nin tarih ve vatanseverlik konulu eserlerinden biri "Gazi Mansur" manzumesidir. Bu eser, 1917 yılında *Kırım Ocağı* gazetesinde basılmıştır. Bu yazıda, Umer İpçi'nin Gazi Mansur manzumesi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kırım Tatar edebiyatı, Kırım Tatar şiiri, Umer İpçi, Gazi Mansur, manzume

ABSTRACT

Umer İpçi (Alkeday), one of the most well-known representatives of Crimean Tatar Soviet literature, was born in 1897 in Bahçesaray. He received his primary education at the school in Tavdair village in 1911. He went to Ufa in 1914 and continued his education at the Galiya madrasah there. He returned to Crimea in 1917 and taught for a few years. He praised the Crimean Tatar National government with his art of that period and called the people to unity and national freedom. From 1923 to 1928, he worked as an actor, stage manager and director in the Crimean State Theatre. At the same time, he worked in the name of the newspaper called as *Yeni Dünya*. The first poem of Umer İpçi called *Medrese* was written in 1915. Umer İpçi, who has a wide variety of works of art; he wrote poems, prose and theatrical plays. He

* Makalenin orijinal künyesi: İsmail Asanođlu Kerim (2018). "Umer İpçinin 'Gazi Mansur' Poemasına Dair". *Umer İpçi Sayılama Eserler*, Tertip etken: Yakub İpçi, Simferopol, İ. Gasprinskiy adına Mediamerkez, 3-10.

* Dr. Öğr. Üyesi. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kilis-Türkiye. E-posta: seher.maskaraoglu@kilis.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2448-724X.

published seventeen original books and many literary translations between 1920-1930. In plays such as *Faişe* (1924), *Alim* (1925), *Nenkecan Hanım* (1926), *Şain Girey* (1929), he depicted the life and historical events of his people at different times with a talented skill. After the Second World War, Umer İpçi's book *İkâyeler* (1972) was published. Many of his works were included in the book *Edebiyat Hrestomatiyası* (1971) and were published in the pages of "Yıldız" journal. One of the works written by Umer İpçi on the subject of historical patriotism is the poem "Gazı Mansur". This work was published in the newspaper *Kırım Ocağı* in 1917. In this article, it aims to elaborate on Umer İpçi's Gazı Mansur poema.

Keywords: Crimean Tatar literature, Crimean Tatar poetry, Umer İpçi, Gazı Mansur, poema

Çok kıymetli yazarımız, edebiyatımızın klasiği Umer İpçi'nin (1897-1955) sanatı hakkında 1936 senesine kadar farklı yazarlar tarafından birçok araştırma yapılmıştır. 1958 senesinde yazarın itibarının iade edilmesinden sonra da bu araştırmalar devam edip eserlerinin toplamı (1972) ve bazı parçalarını içeren çalışmalar yayımlanmıştır. 18 Ocak 1989'da ise, Özbekistan İlimler Akademisi yanındaki A. S. Puşkin adına Dil ve Edebiyat Enstitüsü'nde "Umer İpçi'nin Sanat Yolu" mevzuunda doktora tezi savunulmuştur.

Vatana dönüşten sonra bazı arşivlerin ve kütüphanelerin açılan kapalı bölümleri onun sanatını daha derinden öğrenmek için yeni imkânlar yaratmıştır. Birçok yeni materyal ve malumat bulunmuştur ve hâlâ bulunmaktadır.

Bugün de yazarımızın 120. yıl dönümüne adanan eserler toplamı çıkarılırken, artık dünya yüzü gören birçok malumatı tekrarlamamak maksadıyla, yazarın birkaç yıl evvel tesadüfen bulunan "Gazı Mansur" (1917) manzumesinin açıklamasını yapmaya niyetlendik. İşte, bu açıklama derleme kitabının "giriş sözü" yerini tutacaktır.

Sürgün yıllarında, aydınlarımız arasında Umer İpçi'nin "Gazı Mansur" manzumesi hakkında görüşülse de metnin kaybolduğu düşünülüyordu. Ve tabii ki, eserin içeriği konusunda kimse belli başlı bir fikir söyleyemiyordu. O dönemde Moskova'daki merkezi kütüphanede 1920-1930 senelerinin gündelik matbuatı ve edebî dergileri incelendiğinde, tesadüfen "Gazı Mansur" manzumesinin sonu olan 7 satırlık bir parçaya Kerim Camanaklı'nın Umer İpçi hakkındaki makalesinde rastladık (Camanaklı, 1936: 42). Camanaklı'nın haberine göre, bu eser hacimce büyük ve edebî yönden bayağı işlenmiştir. Lakin uzun yıllar devamında yukarıda bahsedilen kısımdan başka, manzumenin başka hiçbir satırı ortaya çıkmadı. Esas mesele; eserin 1917 senesi Ablâkim İlmî'nin editörlüğünde neşredilen *Kırım Ocağı* gazetesinde basılmasıdır. *Kırım Ocağı* gazetesi ise ne o zaman ne de sonraki dönemlerde bulunamayıp dünya üzerinden silinmiş, totaliter rejimin saldırıları ve sürgün karanlıklarında kaybolmuştur...

Bu son yıllarda Kırım Cumhuriyeti arşivinde başka gazetelerin ciltlerinde *Kırım Ocağı* gazetesinin sıkışık kalan birkaç sayısının bulunduğu dair doktora öğrencimiz Tair Nureddinoglu Kirim'den haber aldık.

İşte, *Kırım Ocağının* “yorgan kadar” nüshalarını dikkatle incelerken, Umer İpçi’nin “dünyadan kaybolan” “Gazı Mansur” manzumesine rastladık (İpçi, 1917). Başımız göğe erdi!.. Ama yine de bu metin manzumenin tam metni değil, yalnız yirmi bir satırlık diğer bir kısımdır ve bu parça manzumenin başı mı, ortası mı belli değildir. Buna K. Camanıklı’nın makalesinde örnek olarak verilen yedi satırı da eklersek, hepsi toplam yirmi sekiz satır olacaktır. Evet, *Kırım Ocağı*’nın başka sayıları daha bulunmadığı için manzumenin tam metni konusunda söz söylemek mümkün değildir.

Manzumenin lirik kahramanı aslında kimdir? Bu mesele gayet ciddi olduğundan, son yıllarda birçok kişi tarafından araştırıldı. Ve bugün de Gazı Mansur’un yedinci asırda yaşadığı ve Hz. Muhammed’in sahabesi sıfatında tarihi bir şahıs olduğu ortaya çıktı. Bununla beraber yaşamı ve ölümü konusunda bir sürü ilginç rivayet bulunmaktadır. Mesela, birisinde böyle deniliyor: Gazı Mansur yedinci asırda şimdiki Bahçesaray’ın yanındaki vadiyi (Çufutkale’nin eteği) kendisine mekân seçip orada birçok sene yaşamış ve yerli halkı Müslümanlığa çağırarak uğraşmış. Günlerden bir gün savaş ateşi tutuşup o savaşta Gazı Mansur ölmüş ve arkadaşları tarafından yaşadığı vadide Müslüman âdetlerine göre gömülmüştür (Gayvoronskiy, 2004: 11).

İsmail Gasprinski’nin neşrettiği habere göre de Gazı Mansur Hz. Muhammed’in sahabesi sıfatında din savaşlarında bulunmuş ve Kırım’ın Müslüman bir ülke olacağına emin olduğu için vefat etmeden önce kendisini Yeşil Ada’da gömmelerini vasiyet etmiş. Birkaç yüzyıl sonra Buhara’dan Bahçesaray’a Şeyh Ramazan ve Şeyh Halil gelip miladi 1434 senesi Gazı Mansur’un mezarı yanında tekke kurmuşlar ve sonra kendileri de bu yerde gömülmüşler (Gasprinskiy, 1893).

Gazı Mansur türbesinin kalıntıları şimdi de bulunmaktadır. Yakın zamana kadar, burada Gazı Mansur çeşmesinin serin suları da şırl şırl akmaktaydı (Gasprinskiy, 1910).

Meşhur Türk seyyahı Evliya Çelebi 1666-1667 seneleri Kırım’da bulunurken, Gazı Mansur’un kale yanındaki savaşta vefat edip çeşmenin yanına gömüldüğünü ve herkesin onun türbesini ziyaret ettiğini yazar (Kniga Puteşestviya, 1999: 38).

Yazar ve özgün meteoroloji uzmanımız Habibulla Kerem (1848-1913) on dokuzuncu yüzyılın sonunda Bahçesaray’ın eski abideleri hakkında birçok parça yazmıştı. Onların arasında Gazı Mansur’un şahsiyeti ve türbesine dair talik yazı ile yarı nesir, yarı nazım formunda bir eseri de vardır. Burada o, yüce insan hakkında bilgi verirken, “Gazı Mansur Sultan Veli”, “Gazı Mansur Veli” gibi adlar kullanır. Habibulla Kerem’in eseri sanat değerinden ziyade ilginç gerçekleri yansıtması açısından kıymetlidir. Daha önce basılan monografimizde örnek olarak verilen bu parçanın bir sürü satırı kısaltılmıştı (Kerim 1998). Şimdi ise, Habibulla Kerem’in Gazı Mansur ile ilgili yazılarının tam varyantını veriyoruz:

Şehrimizin üstünde vardır bir ulu zat

Gazı Mansur Sultan Veli derler ona ad.
Çok kişiler gelir oraya ziyaretine, alırlar şifa
Hem orasını gözlüyordur daima bir şeyh zat.
Bir tarafı İsevilerin ibadetgâhıdır,
Ezelden kalma bir tarafı hem de Yahudi kalesi.
Bir tarafı dağlık hem de büyük ovaadır,
Dağın bir tarafında geçmeye hem de yol vardır...
Şehrimizin esnaflarına adet olmuş ezelden
Dua ederler beş-on senede bir orada.
Şeyh-meşayihler, ulemalar, hepsi bir sırada,
Ustaları, kalfaları, sofuları duada
...ol gibi mevlid-işerif herkes (okur) çeşmesinde
İki musluktan su akardı yirmi beş sene evvelinde,
Almışlar suyu oradan..... şimdi manastıra.
Ezelden vardı orada misafirhaneler...
Yıkılmış, harap olmuş, kalmamış hiç eserler.
Ne merdiveni kalmış ve ne de duvarları,
Ne sebepten kulak asmaz buna usta gençleri?!
Ziyarete giderken geçeriz manastır önünden
İmrenirler insanlar verdiği görkemden.
Bir bakınız, kardeşler, fazla varız yirmi binden.
Gerektir buna tedbir etmek.....
Tek de kaldı orada tekkesi ve de gömütleri,
Sıva... hep dökülmüş ve hem de kerpiçleri.....
Nasıl olur da görmüyorlar burayı ulemalar
Yıkılır gider orası da olur manastırın yerleri.
Bir zat-ı-şerif... orada, ey kardeşler,
Hepimiz biliriz ki Gazı Mansur velidir
Günahı bir tarafta dursun..... ayıptır.¹

Umer İpçi'nin manzumesinin bulunan parçalarından görüldüğü üzere, o, manzumede Gazı Mansur hakkındaki rivayetlerin farklı varyantlarından faydalanıp ana düşünceyi vatanseverlik ile ilişkilendirmiştir. Bu düşünce, rivayetlerin bazılarında; örneğin, "Gazı Mansur Sultan, Kıımlı bir zenginın ricası ve yalvarmasıyla onun yerine Mekke'ye hacılığa gitti." rivayetinde açıkça görölmektedir (Gayvoronskiy). Ama burada Gazı Mansur'un savaştığı görölmez... Aksine bir gece yol kenarında namaz kılariken, hırsız cellatlar üstüne hücum edip kılıç ile başını keserler. Savaş başka rivayetlerde, yani din ile ilgili savaş rivayetlerinde yansıtılır.

¹ Habibulla Kerem'in bu metni (monografimizdeki ve bu yazıdaki varyantları) Nariman Abdulvaapov'un Arap alfabesinden transliterasyon yaptığı el yazısından alınmıştır.

Umer İpçi'nin bu konuya 1917 senesi müracaat etmesi de doğaldır; çünkü tam o zaman halkımız Kırım'da hâkimiyeti ele geçirip Türk Dünyasında ilk kez Milli Cumhuriyet kurma hareketinde bulunarak Milli Parlamento Anayasasını kabul etmiş ve kendi Milli Devletini düşmanlardan korumak için güç toplamıştır. O devirde Asan Çergeyev, Noman Çelebicihan, Cafer Seydamet, Cemil Kermeçikli, Asan Sabri Ayvazov, Ablâkim İlmi, Osman Akçokraklı, Abibulla Odabaş, Şevki Bektüre, Bekir Çobanzade, Usein Bolatukov, Usein Cait gibi şair ve yazarlarımızın eserlerinde vatanseverlik ruhu kaynayıp durmaktadır.

Umer İpçi'nin manzumede yarattığı tip de düşmanlarla aslan gibi savaşır ve vatanına, öz toprağına kavuşmak için uğraşır. İlginç yeri şu ki, Gazı Mansur büyük güç sahibi bir kahraman olmasının yanı sıra, büyük akıl ve güçlü zihin sahibidir. Yani düşman ile yalnızca fiziksel güç ile değil, akıl ile de mücadele eder.

İşte, Umer İpçi'nin 1917 senesi yayımladığı "Gazı Mansur" manzumesinden bulunan kısmı aşağıda veriyoruz. Ona Kerim Camanaklı'nın makalesinde örnek olarak verilen yedi satırlık parçayı da ekledik:

Büyük savaş... Her bir tarafta kan fıskırıyor
Sağlı sollu askerler düşmanı (hep) yok ediyor...
Atlar huysuzluk ediyor, kılıçlar iniyor ve kalkıyor,
İnip kalkınca, ucundan kanlar akıyor,
Askerlerin gözleri ateşler saçıyor.
Askerden korkan düşman durmadan kaçıyor.
Yer ve gök kıpkızıl kana boyanmış...

"Kaçırđık düşmanı" deyince, bir atlı
Sürdü düşman ardından doru atı...
Bu kim? Korkmadan gidiyor yalnız, bu nasıl kahraman?
O kahraman mı?! O Gazı Mansurdu!!!
Gazı Mansur askerde başkomutan,
Gazı; âlim, yiğit ve kahraman!
O an savaşta elinde kırılmış üç kılıç
Yorulsa da gidiyor almaya öç...

Kaldırdı kılıcı, uçtu atı,
Dağ taşlardan doru aygırı atlattı,
Yıldırım gibi Mansur kovalıyor, düşman kaçıyor,
Ejderha gibi, ağzından ateş saçıyor.
İşte yetişti, işte tuttu, böldü ikiye
Karıştı düşman içine, başladı savaşa!

.....

Mezar kazıp cenaze namazını kıldılar,
Gömüp Mansur'u han-şehitler ağladılar...

Mansur şehit oldu vatanının uğruna
Bırakmadı başını düşmana,
Koltuğuna kıstı geldi kendi yurduna...
..... orada öldü,
Gazi Mansur kendi toprağına gömüldü.

Gördüğümüz gibi, efsane şeklini alan vatan sevgisi mucizevi bir tabloya dönüşmüş. Gazi Mansur kanının son damlasına kadar vatanı için mücadele eder ve hatta can verdikten sonra da “ruhu” yine vatanına dönüp sonsuzluğına kavuşur...

Gazi Mansur’un şehit ruhu geceleri kabri üzerinde yanıp durduğu için birkaç yüzyıl sonra bile Buhara şeyhleri tarafından bulunup türbesi yaptırılır. Ruhunun şifa veren gücü yüzyıllarca her cuma günü cemaati kabri etrafına toplayıp duygulu dualar meydana getirerek milli birliğimizi, kalp temizliğimizi, aziz vatanımıza sevgimizi büyütmüştür...

Mübarek İslam dinini Kırım’a yayan, ahenkli sözü ile akıllara yeni ve yüksek kültür aşıl原因an Gazi Mansur, vefatı üzerinden 1300 yıl geçse de, saf ruhu ile cemaatimizi bugün de yeniden aydınlatmakta ve kabri üzerinden yükselen yeşil nuru ile kalplerimize ümit sıcaklığını getirmektedir...

Muhteşem üstadımız Umer İpçi gençliğine bakmadan kendi döneminde Gazi Mansur’un milli ruhu canlandıran mezarı ile duygulanıp önemli bir eser yaratmıştır. Bir yıl geçer geçmez Umer İpçi’nin kalemi sayesinde artık milli medeni ümitler, istekler kaynayıp çıkmaya başlamıştır:

“Ben isterim meşe-çamlı ormanlarda,
Kaya-uçurum kar ayazlı zamanlarda,
Yeşil bozkırlar, en dalgalı nehirlerde
Tatar türküsü, Tatar şarkısı söylensin!
Tatar tuğı; gök bayrak dalgalansın!
Ben isterim mahşer günü en önde
Gök kefenli Tatar halkı yer alsın,
Cennet yolu; sırat köprüsünü geçince,
Tatar türküsü, Tatar şarkısı söylensin!
Tatar tuğı; gök bayrak dalgalansın!!!”

Kaynakça

- Camanaklı, Kerim (1936). “Umer İpçi Alkeday”. *Edebiyat ve Kùltura*, Nu: 1.
Gasprinskiy İsmail (1910). “Unudılmış Bir Çeşme”. *Terciman*, İyun 4.
Gasprinskiy, İsmail (1893). “Buhara i Bahçisaray”. *Terciman*, Yanvar 31.
Gayvoronskiy, Oleksa (2004). “Gazi Mansur Hranitel Hanskoy Stolitsı”. *Poluostrov*, Nu: 45, 18 Noyabrya.
İpçi Umer (1917). “Gazi Mansur”. *Kırım Ocacı*, Nu: 18, Sentyabr 1: 4.

İpçi Umer (2018). *Saylama Eserler*. Tertip etken: Yakub İpçi. Simferopol: İ. Gasprinskiy adına Mediamerkez.

Kniga puteşestviya (1999). Turetskiy avtor Evliya Çelebi o Krıme (1666-1667 gg.), Pervod i kommentarin E. V. Bahrevskogo, Simferopol: DAR.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teřekkür: Çevirmen tarafından çalışmanın çevirisi için iznine başvurulan Prof. Dr. İsmail Asanoęlu Kerim'e teşekkür edilmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmanın yayınlanmasıyla ilgili olarak çevirmenin potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Çevirmenin Notu: Bu çalışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: Translator thanks to Prof. Dr. İbrahim Asanoęlu Kerim for his permission to translate.

Declaration of Conflicting Interests: The translator has no potential conflict of interest regarding of publication of this study.

Translator's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.